

FRANSIZ SÖMÜRGEÇİLİĞİ MİRASI CEZAYİR KÖKENLİ İKİ TOPLULUK: HARKI VE PIED-NOIR

MUSAB YILMAZ

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Fransa'nın Cezayir'i bir vilayeti olarak görmesinin arka planında Afrika'daki ilk sömürgeleştirdiği yerlerden birisi olmasının yanı sıra Cezayir'de Avrupa kökenli nüfusun varlığı da yer almaktadır. Fransa'nın Mağrip bölgesindeki sömürgelerinde yaşayan Avrupalı nüfus, Fransızca Pied-noir kavramı yani Türkçesi "Kara Ayak" ile tanımlanmaktadır.

”

Le Monde gazetesi, 30 Eylül'de Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Cezayir Bağımsızlık Savaşı ile bağlantılı kişilerin torunlarının yer aldığı bir grup genç ile bir araya geldiği görüşmenin detaylarını yayımladı. Bu görüşmede Macron'un Cezayir hakkında yaptığı olumsuz açıklamalar sonrasında Cezayir-Fransa ilişkileri gerildi ve iki ülke arasındaki kriz hâlen sürmeye devam etmektedir. Görüşmeye katılan gençlere bakıldığında Cezayir Bağımsızlık Savaşı'na katılmış Cezayir bağımsızlığı yanlısı kişilerin, Fransa adına

savaşan Cezayir asıllı Harkilerin, Cezayir’de Fransız sömürgeciliği döneminde oraya yerleşmiş olan Avrupa asıllı Pied-noirs (Kara Ayaklar) olarak nitelendirilen kişilerin torunlarının katıldığı görülmektedir. Fransız sömürgeciliğinin ve

Cezayir Bağımsızlık Savaşı’nın mirası olan iki topluluk Harkiler ve Kara Ayaklar, günümüzde dahi Fransa’nın iç siyasetini etkileyen toplumsal aktörler olarak dikkat çekmektedir. Bu iki grubun ortaya çıkış serüvenini bilmek ve yakından

tanımak hem Fransa-Cezayir ilişkilerini anlamak hem de Fransız sömürgeciliğinin Cezayirlilere ve Fransızlara verdiği zararı görmek açısından dikkat çekici bir sosyolojik örneklem ortaya koymaktadır.

Fransa’nın Cezayir’de 1830 yılından 1962 yılına kadar süren sömürgeciliği döneminde Fransızlar, Cezayir’i Afrika’daki veya Güneydoğu Asya’daki diğer sömürgeleleriyle aynı konumda görmemiştir. Fransa’ya göre Cezayir, Avrupa kıtasındaki topraklarının bir uzantısı yani bir vilayeti olarak görülmüştür. Bu nedenle Cezayir’in bağımsızlık talebi Fransa tarafından sert bir şekilde engellenmeye çalışılmış ve 1956-1962 yılları arasında Cezayirlilerin Fransa’ya karşı sürdürdüğü bağımsızlık savaşı, Afrika’nın en zorlu ve kanlı kurtuluş mücadelesi olarak tarihte yerini almıştır.

“

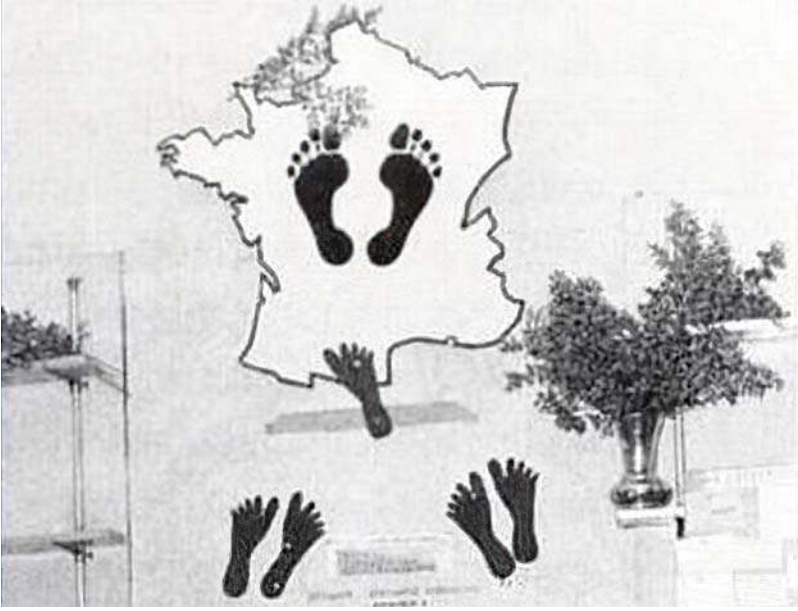
“Kara Ayaklar”, Fransız Cezayir’inde toplumun farklı sınıflarında yer almasına rağmen çoğunluk olarak zengin, burjuva kısmında yer alan Fransa’nın sömürge ekonomisinin önemli bir parçası olarak bilinmektedir. Başlangıçta Fransız asıllı kişiler çoğunluğu oluştururken bu grupta İspanyollar, İtalyanlar ve Yahudiler de yer almaktadır.

”

AVRUPALI CEZAYİRLİLER: PİED-NOİR

İkinci Dünya Savaşı sonrası, dekolonizasyon döneminde Fransızlar, Kuzey Afrika, Sahraaltı ve Güneydoğu Asya’daki sömürgelerinin bağımsızlık taleplerini onaylarken

Cezayir'in bağımsızlık talebini kesin bir şekilde reddederek sekiz yıl boyunca sürece baskı, yıldırma ve katliamlar ile buna engel olmaya çalıştı. Ancak Fransa, nihayetinde 1962 Evian Anlaşması ile Cezayir'in bağımsızlığını tanıdı. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (FLN) Cezayir'de toplumun farklı kesimlerini tek bir amaç uğruna birleştirerek sürdürdüğü sekiz yıllık mücadelede Fransa'nın, ana karasının bir parçası olarak gördüğü Cezayir'de 132 yıl süren işgali sona ermiştir. Fransa'nın Cezayir'i bir vilayeti olarak görmesinin arka planında Afrika'daki ilk sömürgeleştirdiği yerlerden birisi olmasının yanı sıra Cezayir'de Avrupa kökenli nüfusun varlığı da yer almaktadır. Fransa'nın Magrip bölgesindeki sömürgelerinde yaşayan Avrupalı nüfus, Fransızca Pied-noir kavramı yani Türkçesi "Kara Ayak" ile tanımlanmaktadır. Kelimenin kökeniyle ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bazıları, Avrupalıların Magriplilerin aksine siyah çizmeler giymesi sebebiyle bu nitelendir-

menin yapıldığını ifade ederken bir başka grup ise Fransızca "öncü" anlamına gelen "pionier" kelimesinin telaffuz ve anlam değişmesine uğradığını savunmaktadır.

"Kara Ayaklar", Fransız Cezayir'inde toplumun farklı sınıflarında yer almasına rağmen çoğunluk olarak zengin, burjuva kısmında yer alan Fransa'nın sömürge ekonomisinin önemli bir parçası olarak bilinmektedir. Başlangıçta Fransız asıllı kişiler çoğunluğu oluştururken bu grupta İspanyollar, İtalyanlar ve Yahudiler de yer almaktadır. Yahudilerin "Pied-noir" sınıfında yer alması kültürel değişimler, sosyal ve idari reformlar neticesinde sağlanmıştır. Öte yandan Cezayir'in asıl sahipleri olan yerli Arap ve Berberi unsurlar ise bu grup tarafından dışlanmış ve ayrımcılığa maruz kalmıştır. Cezayir, bağımsızlığını kazandıktan sonra Pied-noir toplumu Fransa'ya göç etmiş ve Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün Cezayir'in bağımsızlığını tanımasını bir

ihanet olarak görmüştür. Bu sebeple günümüzde dahi Fransa'daki Pied-noir toplumu, aşırı sağ fikirlerle sahip olmasıyla ve yabancı düşmanlığıyla bilinmektedir. Fransa'nın güney sahillerindeki Marsilya, Nice gibi şehirlerde yoğun olarak bulunan Pied-noir toplumu ve onların torunları Fransız siyasetçilerinin göz ardı edemeyeceği bir konuma sahiptir. Pied-noir toplumunun siyasi pozisyonu aşırı sağın yükseldiği Fransız siyasetini ciddi bir şekilde etkilemektedir. Öte yandan Pied-noir toplumunda Cezayir'de doğup Fransa'da önemli başarılar kazanan Nobel ödüllü edebiyatçı Albert Camus, fizikçi Claude Cohen-Tannoudji, tarihçi Benjamin Stora gibi isimler bulunmaktadır.

CEZAYİR'DE HAIN, FRANSA'DA DIŞLANMIŞ: HARKİ

Fransa, sömürge imparatorluğunun her yerinde yerli halktan insanları paramiliter grup olarak askerî amaçları için kullanmıştır. Fransa sömürge ordusunun bir dönem çoğunluğunu oluşturan bu yerli insanlar, yardımcı askerî birlikler olarak nitelendirilebilir. Senegal, Cezayir ve Fas gibi sömürgelerinde eğittiği yerli insanları sömürgelerinin güvenliği için kullandığı ve hatta Çanakkale Savaşı'nda Fransa'nın Senegalli askerleri kullandığı tarih kitaplarında yer almaktadır. Fransa'nın Cezayir'de de bu mantıkla oluşturduğu yardımcı birliklere "Harki" adı verilmektedir. "Harki" kelimesi Arapça'da "حركة" yani "hareket" kelimesinden türetilmiş mobilize, gönüllü askerleri ifade etmektedir. Harki, tanımı Pied-noir'dan farklı

olarak sadece yerli Arap unsurlar için kullanılmaktadır. Fransa, şehirlerden uzak köy ve kasabalardaki insanların işsizlik durumlarından faydalanarak sömürgecilik döneminde kandırdığı yerli insanları ordusunda kullanmıştır.

Fransa, kendisine sığınan Harkilerin Arap ve Müslüman oldukları için ana karaya yerleşip yaşamlarını sürdürmesini o dönem istemeyerek uzun bir süre Harkileri ve ailelerini kamplarda tutmuştur.

Bağımsızlık savaşı sırasında Harkiler, Fransa'nın yanında yer alarak savaşa katılmıştır. Bir dönem yaklaşık 200 bin sayıya ulaşan Harkiler, Fransız Ordusuna özellikle kırsal arazi ve yerel bölgelerde önemli destekler sağlamış ve bundan dolayı bağımsızlık yanlısı Cezayirli taraflardan hain olarak görülmüştür. Bağımsızlığın kazanılmasının ardından 90 bin kadar Harki Cezayir'de yaşamlarının mümkün olmaması sebebiyle Fransa'ya sığındı. Fransa, kendisine sığınan Harkilerin Arap ve Müslüman oldukları için ana karaya yerleşip yaşamlarını sürdürmesini o dönem istemeyerek uzun bir süre Harkileri ve ailelerini kamplarda tutmuştur. Bu durum Fransa'nın kendi için savaşan Cezayirli sığınmacılara sadece etnik ve dini farklılıklarından dolayı gösterdiği bir ırkçılık olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte 800 bin nüfusa sahip Harkilerin Fransa'da günümüzde dahi sosyal olarak dışlanmış bir hâlde hayatlarını sürdürdüğü bilinmektedir. Fransız

siyasetçiler, seçim zamanlarında Harkileri hatırlamak suretiyle oyalayıcı vaatler ve iadeitibar söylemleriyle kazanmaya çalışmaktadır. Örnek olarak, 2001'de Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Harkiler için 25 Eylül'ü "Ulusal Tanınma Günü" ilan etti, 2012'de Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, Fransa'nın savaş sırasında Harkileri terk etmedeki "tarihsel sorumluluğunu" kabul etti; 2016 yılında Cumhurbaşkanı François Hollande, "Harkiler'in terk edilmesinde, Cezayir'de kalanların katledilmesinde ve Fransa'daki kamplara nakledilen ailelerin insanlık dışı kabul koşullarında Fransız hükümetlerinin sorumluluklarını" kabul etti ve 2022 Fransa cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi, Cumhurbaşkanı Macron, 20 Eylül 2021'de Harkiler ile bulunduğu bir toplantıda savaş sırasında Fransız Ordusunun yanında yer alan Harkiler için bir "tanınma ve tazminat" içeren yasayı yılbaşına kadar getireceklerini de açıkladı.

Görüldüğü gibi Fransız sömürgeciliğinin toplumsal mirası olarak Cezayir Bağımsızlık Savaşı sonrası Fransa'ya göç eden Avrupalı nüfus (Pied-noir) ve Cezayirli Araplar (Harki), hem Cezayir-Fransa iliş-

kilerinin kritik tartışma konusu olmayı sürdürürken hem de Fransa'nın iç ve siyasetini etkileme kapasitesine sahiptir. Bir tarafta Fransa'da Pied-noir toplumunun da desteklediği aşırı sağ fikirler ve yabancı düşmanlığı ülkede yaşayan Müslüman gruplara karşı İslamofobiyi güçlendirirken öte yandan Harki toplumunun Fransa'da maruz kaldığı ayrımcılık ve ikircikli söylemlerin Fransa'nın sömürgecilik mirası zihniyetinin sürdürdüğünü göstermektedir. Macron'un Le Monde gazetesinde Cezayirli gençlerle yaptığı görüşmesinde alaycı bir şekilde ifade ettiği "Fransa'dan önce bir Cezayir ulusundan bahsedebilir miyiz?" cümlesi bu zihniyetin bir örneğidir.

Sonuç olarak Harki ve Pied-noir toplumlarının Fransa iç siyasetindeki etkisi, Fransa-Kuzey Afrika ilişkilerini etkileyebilme potansiyelini barındıran bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Fransa-Cezayir ilişkilerinin gergin seyrettiği bugünlerde seçim döneminin yaklaşması ve buna yönelik aşırı sağ grupların ve Fransa'nın ayrımcılığa maruz bıraktığı Harkilerin oylarını kazanma endişesinin ağırlık kazandığı söylenebilir. ■